

El «doble patriotisme» d'esquerres

Toni STRUBELL I TRUETA, *Josep Narcís Roca i Ferreras. Assaig basat en l'obra de recopilació duta a terme per Fèlix Cucurull*, Arenys de Mar, Ed. Els llibres del Set-ciències, 2000.

El llibre de Toni Strubell i Trueta és un assaig biogràfic sobre la figura i l'obra de Josep Narcís Roca i Ferreras, realitzat a partir d'una extensa recopilació documental duta a terme per Fèlix Cucurull, composta sobretot de textos periodístics. Aquesta és, sens dubte, la principal aportació del llibre: fer conèixer, a través d'un vast corpus documental, un personatge força interessant per la seua trajectòria ideològica. Josep Narcís Roca i Ferreras va desenvolupar un incansable activisme cultural (freqüentà des del periodisme fins a la història) i s'implicà en diversos projectes polítics des del federalisme radical fins al primer catalanisme. Un catalanisme que encara no havia cristal·litzat en el moviment conservador dels anys noranta. Com encertadament indica l'autor, és justament aquest triomf conservador la primera causa de la marginació de les idees més radicals i progressistes de Roca i Ferreras.

Com sovint passa, també la historiografia ha prestat poca atenció a la trajectòria de Roca i Ferreras. Una particular singladura que potser té un valor representatiu relatiu, però a pesar de tot era una opció possible i, a més, ens proporciona un mirador, per excèntric privilegiat, per a entendre el complex d'idees del qual sorgirà el catalanisme. Per això cal saludar la perseverància de Fèlix Cucurull, culminada en el present llibre de Toni Strubell.

Tanmateix, la perspectiva adoptada per l'autor no exhaurix la potencialitat analítica de la documentació que maneja. Massa preocupat per reivindicar el caràcter nacionalista de Roca, potser no encara la complexitat del personatge. La línia d'anàlisi que segueix Strubell camina en dues direccions: d'una banda, subratlla el component progressista-radical que hi ha en el catalanisme i, de l'altra, mostra com la suma de progressisme i catalanisme desemboca en l'independentisme, que segons l'autor seria el que caracteritzaria el pensament de Roca. A més a més, aquest origen progressista duia implícit un component de classe, cosa que demostraria, de passada, el caràcter genuïnament popular del catalanisme. Aquesta proposta, més que desenvolupar-se, es reitera en un exhaustiu repàs a l'obra de Roca, que l'autor divideix en l'anterior i posterior a 1875. Fins al fracàs del Sexenni predomina un Roca federalista intransigent, que col·labora en diversos periòdics i revistes del republicanisme federalista. Durant els anys vuitanta la deriva nacionalista s'exemplifica, entre altres activitats, en la seua vinculació a la revista *l'Arch de Sant Martí*.

L'incertada organització dels materials, però, no salva l'autor de la teleologia. No dubta a emprar articles de l'etapa més obertament catalanista (posterior a 1886) i, en una interpretació en què el lector no sap on acaba el personatge i on comença l'autor, ens fa saber que «*la seva ideologia catalanista i clarament d'esquerres*» es deriva «*d'unes experiències que amb poc més de set anys el marcaran tota la vida*» (pàg. 35). Establert així el precoç catalanisme del jove Josep Narcís, a l'autor sols li resta mostrar com el pensament de Roca farà «*una progressió cap a un nacionalisme sobiranista sense pal·liatius*» (pàg. 40). Simultàniament Strubell destaca com en aquesta progressió Roca, no solament s'acompanya del bagatge ideològic radical del federalisme, sinó que aquest estarà darrere de la seua opció per un nacionalisme polític sense ambigüitats.

La trajectòria ideològica de Roca, doncs, es redueix a un sol vector que aniria des del federalisme radical fins al nacionalisme polític. El catalanisme sempre hauria estat substancial al seu pensament i qui sap si al mateix federalisme. Al llarg de l'estudi, perillosament descontextualitzat, el personatge és analitzat massa aïlladament, i el lector troba a faltar una reflexió més connectada amb els principals debats historiogràfics. En definitiva, l'autor adopta una perspectiva excessivament apologetica, que és legítima, però historiogràficament poc útil i al capdavant distorsionadora, el que evidentment no li resta rellevància al personatge, però afecta de ple l'interès del llibre.

Amb tot, per què és important Roca i, així, per què és ressenyable el llibre de T. Strubell? La trajectòria de Roca i Ferreras ens convida a pensar el primer catalanisme com un magma ideològic divers i plural, amb una complexa genealogia que a través del federalisme entronca amb el discurs del progressisme més avançat del començament del segle XIX. El seu discurs exemplifica les tensions i els ponts que durant el segle XIX es generen entre, d'una banda, un projecte radical-federal de la construcció d'Espanya i, de l'altra, l'existència d'un discurs de la diferència. Per tot això, Roca és important, i aquesta rellevància se'ns fa més palesa si considerem les idees d'aquest personatge d'esquerres a la llum del problema del «doble patriotisme».¹

El pensament de Roca es fonamentava, sobretot, en un federalisme radical, de base popular, que feia una interpel·lació classista. Aquest és un punt important que Strubell emfasitza molt bé. Però aquest federalisme intransigent, incorporava elements que provenien del fons de la cultura política del primer liberalisme espanyol. Per exemple,

1. J. M. FRADERA, *Cultura nacional en una societat dividida*, Barcelona, Curial edicions catalanes, 1992.

cria l'atenció la freqüència del recurs a la mitologia del liberalisme insurreccional, des dels *Comuneros* i Torrijos fins al general Luis de Lacy (pàgs. 268-269), o el mateix recurs a la història com a legitimació d'un projecte emancipador. Un element absolutament central en Roca, fins al punt de desplaçar la reivindicació de caràcter lingüístic (pàgs. 254-256). El federalisme, com aquell liberalisme, era un projecte d'emancipació i *alhora* de construcció d'Espanya. De fet, el federalisme, per definició, sols era pensable amb un referent espanyol. Com des d'aquí Roca evolucionà cap al catalanisme és una qüestió important que caldrà explicar. Però no podem ni donar-la per suposada, ni considerar que el catalanisme ja hi era.

El federalisme de Roca, però, reelaborava eixos elements del primer liberalisme al si d'un projecte radical i intransigent que emfasitzava el component comunitarista i moralista. Roca incorporava la lectura liberal-progressista de la història, però substituïa un ús evocador i romàntic per un altre d'arrel positivista, que feia de la història una justificació «científica» del seu projecte d'emancipació. Feia una crítica essencialment moral de les classes acomodades, les quals, deixant-se dur pels seus interessos materials, haurien corromput el seu patriotisme i haurien caigut en la trampa degeneradora de la política centralista i unitarista. No debades considerava que «sols les consideracions d'interessos materials» (pàg. 88) impedié l'emancipació. Per contra, feia una idealització del poble i d'allò popular, que seria l'expressió de la «natural» tendència dels pobles hispànics a la democràcia i a l'autonomia (pàg. 96). Era, en definitiva, un discurs positivista i antioligàrquic.

Ho entendrem millor si considerem el raonament netament dual al voltant del qual s'estructurava el pensament de Roca: l'oposició entre allò natural identificat amb una mena d'autenticitat profunda, informada per la història, envers allò artificial que es confonia amb la política de la conxorxa i del pacte contranatura. En aquesta argumentació binària el poble sempre quedava del costat d'allò natural. En canvi, la política era un fenomen «artificial» del centralisme unitarista. Així podia contraposar llibertat a centralisme, el que al seu torn implicava assimilar centralisme a tirania. Això, per cert, ens hauria de fer reflexionar sobre què volia dir Roca quan parlava d'independència.

A partir de l'experiència del fracàs del Sexenni, Roca posaria cada vegada més la nació en el centre del seu discurs. Així, en els anys vuitanta, fent una lectura reductiva de l'anterior proposta, allò natural passaria a ser Catalunya (la nació) i allò artificial Espanya (l'estat). Per això duia al primer pla l'imaginari regional historicista, que a més no li era aliè: les obres de V. Balaguer o de P. Piferrer formaven part de la seua formació (pàgs. 38-42 i 54-57). Sense abdicar del seu federalisme, podia apel·lar a la «catalanitat» de les classes populars com la seua «natural» tendència a la democràcia i a la independència. Des d'aquesta posició no era el catalanisme, sinó l'unitarisme, «estranger» com a «afrancesat» (pàg. 126), el que s'oposava a la «fraternitat dels pobles hispànics» i al «natural» desenvolupament d'aquests.

En definitiva, el que estem fent és descriure l'encaix lògic entre la línia que ve del federalisme de Valentí Almirall i el magma ideològic propi del catalanisme de la dècada de 1880. Però, contràriament al que Strubell fa entendre, pel camí Roca no abandonava Espanya. Per això un document pregonament nacionalista com el «Missatge als Irlandesos» era compatible amb el lament (recurrent) per l'afer de les illes Carolines (pàgs. 119, 159, 210 i 241). Roca optava obertament per un catalanisme nacionalista, però no era un nacionalisme independentista *tout court*.

Ara bé, a la Catalunya del segle XIX l'independentisme era una opció pensable, i ací Strubell encerta. Però dit això, cal distingir entre horitzó pensable i proposta política. El matís és absolutament essencial per a entendre un discurs que mentre feia proclames

suposadament independentistes podia cridar a la unitat dels republicans per «*la evolució federalista (...) de una República democràtica única, por medio de la descentralización progresiva...*» (pàg. 124), i això el 1891! L'aparent contradicció es veu afavorida pel caràcter fortament circumstancial i poc matisat dels textos de Roca. Per tant, el pensament de Roca i la seua complexa evolució ideològica no s'han d'analitzar —com fa l'autor— contraposant independentisme i unitat d'Espanya, sinó partint justament de la seua irreductible complexitat que, al nostre parer, el concepte de «doble patriotisme» permet copsar.

En definitiva, cal assumir la pluralitat dels processos de construcció identitària i el seu caràcter obert. Res impedia a Roca optar pel catalanisme des d'uns esquemes federalistes, d'abast espanyol, que no abandonà. I, alhora, podia fer un manlleu important d'una «cultura mítica catalanista» que a l'altura dels anys vuitanta era mobilitzable,² també perquè no era un discurs fix i intrínsecament conservador, sinó un discurs disponible, àdhuc per als federalistes. Casos com aquest ens haurien d'ensenyar que no podem pensar els plantejaments polítics com si fossin discursos fixos. El primer liberalisme espanyol, el federalisme i el catalanisme eren propostes polítiques molt diferents entre si. Però ni eren compartiments estancs, ni la seua interpretació estava preestablerta.

JOSEP RAMON SEGARRA I ESTARELLES*

2. P. GABRIEL, «Catalanisme i republicanisme federal del vuit-cents», en *El catalanisme d'esquerres*, Girona, Quaderns del Cercle, 1997, 31-82.

* L'autor participa en el projecte PB98-1503 finançat per la DGCIYT.